

Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η «αρχή της δεδηλωμένης»

«Ανθ' ημών, Γουλιμής!».

Η τελευταία πολιτική δήλωση του Χαρίλαου Τρικούπη επαναλαμβανόταν με αυτοσαρκασμό και πικρία, καθώς ο Μεσολογγίτης ηγέτης δεν μπορούσε να χωνέψει την αχαριστία των ψηφοφόρων και την ειρωνεία την τύχης να χάσει τη βουλευτική του έδρα από κάποιον απίθανο. Όσο για τον Μιλτιάδη Γουλιμή, γόνο παλιάς οικογένειας αρματολών της Δυτικής Στερεάς αλλά άσημο πολιτευτή του Μεσολογγίου, δεν γνωρίζουμε αν ποτέ συνειδητοποίησε ότι δεν ήταν αυτός που νίκησε τον μεγάλο αντίπαλό του αλλά η γενική κατακραυγή κατά της φορολογίας, την οποία εκμεταλλεύτηκε στο έπακρο η δημοκοπία του Δηλιγιάννη. Ο ίδιος ο Τρικούπης, έκπληκτος, ταπεινωμένος και σαν να μην το πίστευε ακόμα, τόνιζε σε όποιον συναντούσε:

«Ανθ' ημών, Γουλιμής!» («αντί για μένα, ο Γουλιμής!»).

Έφυγε στη Γαλλία, απ' όπου ποτέ δεν ξαναγύρισε.

Καταγόταν από αριστοκρατική γενιά του Μεσολογγίου αλλά γεννήθηκε στο Ναύπλιο (1832). Σπούδασε νομικά στην Αθήνα και στο Παρίσι, διορίστηκε ιδιαίτερος γραμματέας του πατέρα του Σπυρίδωνα Τρικούπη (1788 - 1873), πρεσβευτή τότε στο Λονδίνο, κι έγινε επιτετραμένος το 1862.

Ήταν τα κρίσιμα χρόνια της έξωσης του Όθωνα και της ανάρρησης του Γεωργίου Α' στον θρόνο της Ελλάδας. Με αριστοτεχνική εκμετάλλευση των συνθηκών που τότε επικρατούσαν στη Βρετανία, ο Τρικούπης πέτυχε ευνοϊκούς για την Ελλάδα όρους στο πρωτόκολλο για την παραχώρηση της Επτανήσου και καταξιώθηκε ως μεγάλος και ικανός διπλωμάτης.

Παραιτήθηκε στα 1865 για να ασχοληθεί με την πολιτική κι αμέσως εκλέχτηκε βουλευτής Μεσολογγίου. Τον επόμενο χρόνο, έγινε υπουργός Εξωτερικών αλλά τον μεθεπόμενο (1867) παραιτήθηκε και στο εξής αρνιόταν να μετάσχει σε οποιαδήποτε κυβέρνηση. Τις κατάγγελλε άλλωστε όλες ως νόθες, επειδή διορίζονταν από τον βασιλιά, ανεξάρτητα από τη δύναμη που ο κάθε πρωθυπουργός διέθετε στη Βουλή. Στα 1872, ίδρυσε το «πέμπτο κόμμα», όπως ονομάστηκε και βάλθηκε να πολεμά το βασιλικό προνόμιο να διορίζεται πρωθυπουργός μόνον όποιος ήταν αρεστός στον θρόνο.

Στις 26 Ιουνίου του 1874, έγιναν και πάλι εκλογές στην Ελλάδα. Τρεις μέρες αργότερα, στις 29 του μήνα, δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα «Οι Καιροί» το περίφημο άρθρο με τίτλο «Τις πταίει». Με αυτό, καταγγέλλονταν όλες οι κυβερνήσεις, από το 1868 κι έπειτα, ως προσωπικές, νόθες, αποτέλεσμα και μόνο του προνομίου που είχε το στέμμα να διορίζει πρωθυπουργούς. Το άρθρο ήταν ανυπόγραφο κι ο διευθυντής της εφημερίδας, Π. Κανελίδης, κλήθηκε σε απολογία. Ο Τρικούπης ανέλαβε την ευθύνη. Αυτός το είχε γράψει. Τον συνέλαβαν και τον προφυλάκισαν στις 6 Ιουλίου. Στις 9, δημοσιεύτηκε και δεύτερο άρθρο του με τίτλο «Παρελθόν και ενεστώς». Σ' αυτό, εξηγούσε πως ο Όθων έφτασε να εξωστεί, επειδή ανέχτηκε τις εκλογές βίας και νοθείας κι επειδή αδιαφορούσε για τη λαϊκή θέληση.

Την επομένη, 10 Ιουλίου του 1874, ο Χαρίλαος Τρικούπης αποφυλακίστηκε με εγγύηση. Στις 23, απαλλάχτηκε με βούλευμα. Οχτώ μήνες αργότερα, ερχόταν η δική του ώρα:

Ο βασιλιάς κάλεσε τον Έλληνα πρεσβευτή στο Παρίσι, Ανδρέα Κουντουριώτη (1820 - 1894), να επιστρέψει στην Αθήνα και να αναλάβει πρωθυπουργός. Ο Κουντουριώτης ήρθε στις 10 Απριλίου του 1875, είδε πώς είχαν τα πράγματα και συμβούλεψε τον Γεώργιο να αναθέσει την εντολή στον Τρικούπη. Η κυβέρνηση παραιτήθηκε και στις 27 Απριλίου ο Μεσολογγίτης πολιτικός ανέλαβε τη διακυβέρνηση της χώρας.

Ως πρωθυπουργός, ο Χαρίλαος Τρικούπης δεν έκανε τίποτ' άλλο από το να προετοιμάσει τις πρώτες απόλυτα ελεύθερες και γνήσιες εκλογές, που ως τότε γνώρισε ο τόπος. Έγιναν με απόλυτη τάξη από 18 έως 21 Ιουλίου του 1875. Το κόμμα του Τρικούπη έβγαλε 25 βουλευτές και η κυβέρνησή του παραιτήθηκε. Όμως, όταν, στις 11 Αυγούστου του 1875, άνοιξε η Βουλή, ο βασιλιάς Γεώργιος εκφώνησε τον γραμμένο από τον Τρικούπη λόγο του θρόνου. Με αυτόν, διακήρυσσε την «αρχή της δεδηλωμένης»:

Στο εξής, κυβέρνηση θα σχημάτιζε μόνον όποιος εξασφάλιζε την πλειοψηφία, με την έκφραση εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο. Ουσιαστικά, ο Γεώργιος απεμπολούσε ένα προνόμιό του και καταργούσε το άρθρο του συντάγματος, που προέβλεπε ότι την κυβέρνηση διορίζει ο βασιλιάς. Ήταν ένας σταθμός. Από την ημέρα εκείνη άρχιζε ουσιαστικά η κοινοβουλευτική ιστορία της νεότερης Ελλάδας.

Στα 1877, σχηματίστηκε μια οικουμενική κυβέρνηση υπό τον γηραιό παλαιό μπουρλοτιέρη, Κωνσταντίνο Κανάρη, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις συνθήκες που είχαν δημιουργηθεί εξαιτίας του ρωσοτουρκικού πολέμου, που τότε είχε ξεσπάσει. Ο Χαρίλαος Τρικούπης ανέλαβε υπουργός Εξωτερικών και ήρθε σε συνεννόηση με τις τότε μεγάλες δυνάμεις, προκειμένου να προωθήσει τα ελληνικά συμφέροντα στην περιοχή. Ο μελλοντικός άσπονδος αντίπαλός του Θεόδωρος Δηλιγιάννης ανέλαβε το υπουργείο Παιδείας.

Η Ελλάδα τότε απλωνόταν ως νότια από τη Θεσσαλία, την οποία διεκδικούσε. Ήταν η εποχή που δρούσε στα Βαλκάνια ο Ρώσος πρεσβευτής Ιγνάτιεφ και προωθούσε τα σχέδια του τσάρου για έξοδο στο Αιγαίο. Ο πόλεμος έληξε με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου και τη δημιουργία της Μεγάλης Βουλγαρίας, που προκάλεσε σύντομο σερβοβουλγαρικό πόλεμο. Η κυβέρνηση παραιτήθηκε. Η νέα, του Κουμουνδούρου, έσπευσε με τον υπουργό της των Εξωτερικών Θεόδωρο Δηλιγιάννη ως ικέτιδα στο συνέδριο του Βερολίνου που ανέλαβε να «διορθώσει» τις στρεβλώσεις του Αγίου Στεφάνου. Η Θεσσαλία αποδόθηκε στην Ελλάδα αλλά όχι και η Ήπειρος, όπως αρχικά προβλεπόταν (στην Ελλάδα δόθηκε μόνον η Άρτα). Ο ελληνικός λαός θεώρησε υπεύθυνο της απώλειας το δίδυμο Κουμουνδούρου - Δηλιγιάννη, που έχασε τις εκλογές του 1881.

Θριαμβευτής, ο Τρικούπης ανέλαβε πρωθυπουργός έχοντας στο πλάι του ένα λαμπρό επιτελείο με τους αρίστους των τεχνοκρατών της εποχής. Ξεκίνησε η ηράκλεια προσπάθεια για την αναδιοργάνωση του κράτους και την ανασυγκρότηση της χώρας μέσα από την ανάπτυξη των φυσικών της πόρων και τη δημιουργία σύγχρονου συγκοινωνιακού δικτύου.

Ήταν η λαμπρή οκταετία που διακόπηκε για ένα χρόνο, όταν παρεμβλήθηκε μια κυβέρνηση Δηλιγιάννη που όμως δεν κατάφερε να κρατηθεί στην εξουσία. Ο Τρικούπης έθεσε τη διακίνηση του πετρελαίου σε κρατικό μονοπώλιο (του κόλλησαν γι' αυτό το επίθετο «Πετρέλαιος», 1886), άνοιξε τη διώρυγα της Κορίνθου, ανέπτυξε τους σιδηροδρόμους, εκμεταλλεύτηκε τους φυσικούς πόρους της χώρας, αποξήρανε την Κωπαΐδα, κατασκεύασε δρόμους, αναδιοργάνωσε το στράτευμα, εξόπλισε το ναυτικό με τρία θωρηκτά κι αύξησε τα έσοδα του κράτους.

Για να επιτύχει όλ' αυτά, αναγκάστηκε ν' αυξήσει τους φόρους δυσαρεστώντας τους ψηφοφόρους, που δεν ήταν συνηθισμένοι σε τέτοια μεταχείριση και τον καταψήφισαν το 1885. Όμως, η πολιτική του νέου πρωθυπουργού Θεόδωρου Δηλιγιάννη οδήγησε στον αποκλεισμό της Ελλάδας (γεγονότα της Ανατολικής Ρωμυλίας, όταν η περιοχή προσαρτήθηκε από τη Βουλγαρία και χάθηκε για πάντα για τη χώρα μας) και η Βουλή τον εγκατέλειψε. Ο Τρικούπης επανήλθε πανίσχυρος (1886), ολοκλήρωσε την οικονομική αναδιοργάνωση της χώρας, έβαλε νέους φόρους και καταψηφίστηκε το 1889/1890. Η νέα κυβέρνηση Δηλιγιάννη ανέτρεψε όλα, όσα ο Μεσολογγίτης κατάφερε. Ο πληθωρισμός, που κάλπαζε, την έριξε κι αυτήν.

Το 1892, ο Τρικούπης επανεκλέχτηκε πανηγυρικά. Έμεινε πρωθυπουργός για τρία χρόνια (με ένα μικρό διάλειμμα, όταν σχηματίστηκε η βραχύβια κυβέρνηση Σωτηρόπουλου - Ράλλη) και παραιτήθηκε, επειδή δεν μπόρεσε να συνάψει δάνειο: Οι δανειστές ζητούσαν να επιβάλλουν οικονομικό έλεγχο στη χώρα αλλά ο Τρικούπης αρνιόταν. Την 1^η Δεκεμβρίου 1893, από το βήμα της Βουλής δήλωσε:

«Κύριοι, δυστυχώς επτωχεύσαμεν».

Επακολούθησε ο διεθνής οικονομικός έλεγχος (ΔΟΕ) που επιβλήθηκε στη χώρα. Στις εκλογές του 1895, ο Τρικούπης δεν κατόρθωσε καν να βγει βουλευτής. Αντ' αυτού, εκλέχτηκε ο άσημος Μιλτιάδης Γουλιμής. Πικραμένος, ο Χαρίλαος Τρικούπης, με συνοδό την αδερφή του Σοφία που τον λάτρευε, έφυγε στις Κάνες, όπου και πέθανε στις 30 Μαρτίου του 1896. Τον επόμενο χρόνο, ο άσπονδος αντίπαλός του Θεόδωρος Δηλιγιάννης οδηγούσε την Ελλάδα στην καταστροφική ήττα από την Τουρκία.

Ο πολιτισμός των Μινύων, του λαού που έζησε στη Βοιωτία με έδρα τον Ορχομενό, γνώρισε τη μεγάλη του ακμή του κατά δεύτερη χιλιετία π.Χ. Υπάρχουν μάλιστα πολλοί ερευνητές, που πιστεύουν ότι η Αργοναυτική εκστρατεία απηχεί δικές τους περιπέτειες. Και τα μινυακά αγγεία, που έχουμε στη διάθεσή μας, μαρτυρούν έναν υψηλό βαθμό πολιτισμού.

Η Κωπαΐδα ήταν κάποτε η μεγαλύτερη λίμνη της Ελλάδας. Τη διέσχιζε ο Κηφισός ποταμός. Οι Μινύες υπήρξαν οι πρώτοι που σκέφτηκαν να την αποξηράνουν. Δεν γνωρίζουμε πόσο

χρόνο τους πήρε αλλά τα κατάφεραν να αποκτήσουν μιαν απέραντη εύφορη έκταση δημιουργώντας ένα εκπληκτικό, για την εποχή, υδραυλικό σύστημα που άφησε άναυδους τους αρχαιολόγους, όταν το είδαν. Η Κωπαΐδα έγινε πηγή ζωής και πλούτου. Στο γόνιμο έδαφός της αναπτύχθηκαν πολλοί προϊστορικοί οικισμοί.

Κατά τη μυθολογία, όταν ο Ηρακλής και οι Θηβαίοι εκστρατεύσανε εναντίον του Ορχομενού, έφραξαν τις καταβόθρες με αποτέλεσμα τα νερά να πλημμυρίσουν τους οικισμούς και να τους πνίξουν. Έτσι, η λίμνη σχηματίστηκε γι' άλλη μια φορά. Στον καιρό του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο υδραυλικός Κράτης προσπάθησε και πάλι να την αποξηράνει. Η δουλειά, όμως, ποτέ δεν τελείωσε.

Στα 1865, μια γαλλική εταιρία ανέλαβε να την αποξηράνει με επαχθείς για το ελληνικό κράτος όρους. Στις 8 Οκτωβρίου του 1873, το τότε υπουργικό συμβούλιο κήρυξε έκπτωτη την εταιρία. Ως πρωθυπουργός, ο Χαρίλαος Τρικούπης αποφάσισε να προχωρήσει το έργο. Στις 3 Ιουλίου του 1882, ψηφίστηκε ο νόμος για την αποξήρανσή της.

Χρειάστηκαν πενήντα χρόνια, ώσπου το έργο να ολοκληρωθεί το 1931. Στη διάρκειά τους, δημιουργήθηκε το οξύτατο Κωπαϊδικό ζήτημα, που καταταλαιπώρησε αγρότες και κυβερνήσεις επί μισόν αιώνα. Η αγγλική κατασκευάστρια εταιρεία έφτασε να νοικιάζει τα αποξηραμένα εδάφη με ποσοστό ως και 47% επί της παραγωγής και να ξεζουμίζει τους αγρότες. Το Κωπαϊδικό ζήτημα αντιμετωπίστηκε αρχικά από τον Ελευθέριο Βενιζέλο και έληξε με την ανάθεση της διαχείρισης των αγρών στον Οργανισμό Κωπαΐδα.

Ο Χαρίλαος Τρικούπης ευτύχησε να εγκαινιάσει την πρώτη σήραγγα (του Αγίου Γεωργίου) το 1884. Όταν τα νερά αποσύρθηκαν, αποκαλύφθηκε το αριστουργηματικό έργο των Μινύων, που με λίγες μετατροπές θα μπορούσε να λειτουργήσει και στην εποχή μας. Σήμερα, 250.000 στρέμματα της πρώην λίμνης έχουν αποδοθεί στην καλλιέργεια.

(Εθνος, 10.1.1998) (τελευταία επεξεργασία, 20.2.2009)

